

In memoriam

Stane Stražar (1929-1998)

Konec šestdesetih let sem bil kot študent in honorarni sodelavec Narodnega muzeja v Ljubljani poslan skupaj z znamenitim Hasanovim plaščem, to je mašnim plaščem, narejenim iz ogrinjala Hasana Predojevića, poraženca bitke pri Sisku leta 1593, v Dob pri Domžalah. Vzrok nenavadne naklonjenosti osrednje slovenske muzejske institucije do krajevne razstave, je bila bližina gradu Krumperk, katerega lastnik je bil Adam Ravbar, udeleženec znamenite bitke. Tam je bil plašč osrednji in najbolj dragocen eksponat na priložnostni zgodovinski razstavi, ki so jo pripravili tamkajšnji jamarji. Med njimi je bil osrednja osebnost električar, domačin Stane Stražar, ki je bil oče zamisli o razstavi in enodnevni izposoji izjemno dragocene zgodovinskega predmeta. Takrat je moral imeti že napisano ali pa vsaj v zaključni redakciji svojo knjigo, česar pa takrat nisem vedel. Ker tudi sam izviram iz obrtniške družine, mi je bilo še toliko manj jasno, kaj žene nekega električarja v tako ljubezen do zgodovine, da ji posveča toliko časa in energije, ki bi ju moral, kot praktičen človek,

uporabiti drugače, predvsem pa bolj donosno. Počasi sem dognal, da elektrotehnik Stane Stražar ni povsem navaden človek, da se za njim skriva osebnost, ki zasluži izjemno spoštovanje. Ker sem nekaj let kot absolvent in kasneje kot asistent na takratnem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja skušal sistematično spremljati slovensko krajevno zgodovino, sem hitro spoznal, da je Stane Stražar človek izjemnih sposobnosti in talentov, ki sicer nima formalne, zato pa toliko večjo dejansko izobrazbo. Ob njem nisi mogel biti prevzet in domišljav.

Pogosteje sva se začela videvati, ko sem se zaposlil leta 1979 na SAZU. Prihajal je tiho in skromno, si izposodil kakšno knjigo, prosil običajno prof. dr. Boža Otorepca za nekatere informacije in pojasnila, glede novejšje zgodovine mu je stal ob strani domžalski rojak prof. dr. Mirko Stiplovšek, ter na isti način, kot je prišel, tudi odšel. Enako skromen, tih in nevsiljiv je bil tudi takrat, ko je prinesel svoje knjige monumentalnega obsega. Strmeli smo vanj in se spraševali, kdaj in kako zmore vse to ob redni in raziskovanju vse preje kot prijazni terenski službi.

Opus krajevnega zgodovinarja ali bolje izjemnega in žlahtnega domoznanca Staneta Stražarja je enkrat. Napisal je devet knjig: Kroniko Doba (1970), Svet pod Taborom (1974), Moravska dolina (1979), Na pomoč (1980), Črni graben (1985), Ob bregovih Bistrice (1988), Mengeš in Trzin skozi čas (1993), Ljudje ob Rači (1995), Župnija Dob skozi stoletja (1997), pri deseti, namenjeni zgodovini slarnikarstva, je še pred dopolnjenim sedemdesetim letom omahnil. Njegove publikacije niso kakšne knjižice, ampak dela monumentalnega obsega, saj jih ima kar nekaj obseg blizu tisoč tiskanih strani. Nekateri, ki lahko delamo v veliko boljših razmerah kot on, ne bomo zmogli v vsem svojem življenju porabiti toliko tiskarskega črnila, kot ga je samo ena izmed njegovih knjig. Tako po znanju, kot po pristopu k tematiki, je daleč presegal vse svoje sodobnike, amaterske zgodovinarje in upam, da se ne motim, če zapišem, da se mu še dolgo ne bo nihče približal. Preteklost je pojmoval kot celoto. Kolikor je bilo mogoče, je delal na virih, pa tudi poznavanje literature mu ni bilo tuje. Nikoli ni podlegel modni muhi, da bi se ukvarjal le z "revolucionarnim obdobjem", kar bi mu prineslo

številne časti in velike denarne nagrade. Hotel je biti zgodovinar, ki ga zanima vsa preteklost, predvsem pa vsakdanje življenje običajnih ljudi. Prav zato je bil tudi zelo blizu slovenskim etnologom s katerimi je stalno vzdrževal stike in bil zanje tudi dragocen terenski sodelavec. V metodološkem pogledu je bil v bistvu skrajno sodoben, ne da bi se tega zavedal ali se boril za prvenstvo v raziskovanju vsakdanjega življenja na Slovenskem.

Stane Stražar je začel svojo "kariero" kot jamar in preko speleologije globoko zabredel v kulturo. V senci mogočnega Krumperka je pripravil preko trideset turističnokulturnozgodovinskih prireditev o bojih Adama Ravbarja s Turki in postal osrednji kulturnik domačega in sosednjih krajev. Njegovo življenje in delo praktično dokazujeta, da lahko človek, ki ima čut odgovornosti in ljubezen do lastnega naroda zanj tudi nekaj naredi, čeprav ni politično na "pravi strani". Bil je velik Slovenec in resničen domoljub.

Kljub temu, da je zgodovina ena najstarejših znanosti in bi morala imeti temu primerno tudi najbolj izdelano znanstveno metodologijo, ostaja dostopna in odprta vsem, ki iščejo resnico o pre-

teklosti. Prav iskanje resnice je tudi njena tragedija, saj jo izkoriščajo politiki in politikanti in njihovi slugi, tudi kvalificirane, za ugotavljanje "znanstvenih resnic". Stane Stražar ni bil tega kova. Pogosto je trdil, da pravzaprav zbira in objavlja gradivo za zgodovino, kjer je možno priti do splošnih ocen le na podlagi mikro študij. Bolj kot raziskovalec je hotel biti njihov pomočnik in terenski sodelavec. Znanosti je želel služiti, ne pa vladati v njej. V tem je tudi njegova strokovna veličina.

Slovenski zgodovinarji smo z odhodom Staneta Stražarja dejansko izgubili velikega kolega. Bil je bolj naš in bolj predan našim ciljem kot marsikdo, ki ga je po formalni izobrazbi in akademskih naslovih prekašal. V mnogočem, zlasti v pridnosti, odnosu do dela in ljubezni do stroke ga velja posnemati. Kot človek in Slovenec nam mora ostati trajen vzornik, saj še tako velika in odmevna dela ne morejo odtehtati moralne izprijenosti znanstvenika. Stane Stražar je tudi v moralnem pogledu prekašal mnoge sodobnike in kolege.

Stane Granda

